

Marcel Štefančič, jr.

BRANJE BOBA DYLANA NA KLANCU

Esej o edinem nobelovcu, ki ga vsi poznajo

Marcel Štefančič, jr.

**BRANJE
BOBA DYLANA
NA KLANCU**

*Esej o edinem nobelovcu,
ki ga vsi poznajo*

UMco

Ljubljana, 2017

Marcel Štefančič, jr.
BRANJE BOBA DYLANA NA KLANCU
Esej o edinem nobelovcu, ki ga vsi poznajo

© za besedilo: Marcel Štefančič, jr.
in UMco d. d., 2017

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Urednik: dr. Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Ilustracije: Žiga Valetič

Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos

Tisk: Primitus d.o.o.

Naklada: 300 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2017

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.111(73).09Dylan B.
784.66(73):929Dylan B.
929Dylan B.
821.163.6-4

ŠTEFANČIČ, Marcel, jr.

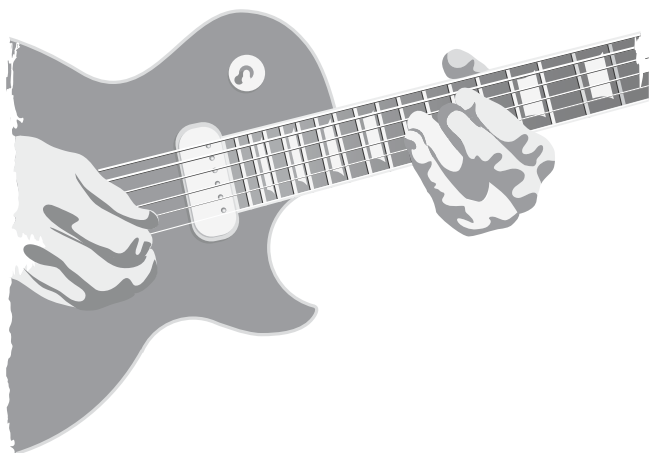
Branje Boba Dylana na klanecu : esej o edinem nobelovcu, ki ga vsi poznajo / Marcel Štefančič, jr. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2017. - (Zbirka Angažirano)

ISBN 978-961-6954-70-9

287588352

*“I left town at dawn,
with Marcel and St. John”*

Bob Dylan,
Where Are You Tonight?,
1978, Street Legal

Branje

BOBA DYLANA

na klancu

Ko so v Kinoteki nekoč, v sedemdesetih in osemdesetih letih, vrteli Peckinpahov western Pat Garrett in Billy the Kid (Pat Garrett & Billy the Kid, 1973), je bila vedno dolga vrsta. Toda vse tiste množice niso hodi- le gledat in poslušat Pata Garretta ali Billyja the Kida, temveč Boba Dylana, ki je napisal soundtrack, s štiklom Knockin' On Heaven's Door vred, v filmu pa je tudi igral. Dvorana je vedno in tako rekoč ritualno prasnila v smeh, ko je Dylan na Garrettovo vprašanje, »kdo pa si ti«, odvrnil: »To je dobro vprašanje.« Vsi so vedeli, kdo je Bob Dylan.

Letos je Dylan dobil Nobelovo nagrado za književnost, postal prvi nobelovec, ki ga vsi poznajo, toda že vnaprej je sporočil, da ga na podelitev ne bo. Škoda. Prireditelji bi gotovo imeli tudi glasbeno željo. Gospod Bob, ali bi nam kaj zapeli? Seveda, bi moral reči Dylan – in z bendom zapeti Masters of War.

S tem štiklom ne more zgrešiti. Nikoli. Gospodarji vojne – Masters of War – so še vedno tu, še vedno proizvajajo vojne, klavnice in grozote, še vedno pustošijo in uničujejo, še vedno ustvarjajo bedo, revščino, razseljence in begunce, še vedno podžigajo šovinizem, fašizem, ksenofobijo, islamofobijo in kar je še fobij. Vojn kar mrgoli. Prižigajo se kot svečke za dan mrtvih. Velesile se koljejo med sabo, toda ne doma, na svojih teritorijih, temveč v »eksotični« tujini, recimo v Siriji in Jemnu, kjer lahko počnejo, kar hočejo. Vedno gredo proti vzhodu – kot slabo vreme. Še malo pa se bodo začele klati med sabo.

Svet je spet na robu III. svetovne vojne. Kot je bil leta 1963, ko je Dylan posnel Masters of War in ko so bili ljudje širom sveta po kubanski raketni krizi prepričani, da jih končno čaka atomska apokalipsa. Dylan se v Zapisnikih (Chronicles: Volume One, 2004), svoji avtobiografiji, ki je v prevodu Mateja Krajnca izšla tudi pri nas, spominja, kako so jih na to pripravljali v petdesetih letih, ko je odraščal v Hibbingu (Minnesota):

»Leta 1951 sem šel v šolo. Ena izmed stvari, ki so jih učili, je bila, kako se skriti pod mizo, če bi se oglasil alarm, ker lahko namreč pridejo nad nas Rusi z bombami. Povedali so nam tudi, da se lahko Rusi kadar koli spustijo s padali v mesto. To so bili isti Rusi, s katerimi so se samo nekaj let prej ob boku borili moji strici. Zdaj so postali pošasti,

ki nam bojo prerezale grla in nas sežgale. Zdelo se je čudaško. Pri pouku zgodovine so nas učili, da komunisti ne morejo uničiti Amerike zgolj s puškami in bombami, pač pa morajo uničiti Ustavo, dokument, na katerem je nastala država. Ko so se oglasile sirene, si moral ležati pod mizo z obrazom, obrnjenim v tla, niti mišica se ti ni smela zatresti in niti zacviliti nisi smel. Kot da bi te to lahko rešilo pred bombami!»

A že davno prej, v štiklu *With God On Our Side* (1963), je popisal, kako so ga učili sovraštva do Rusov:

*»Naj Ruse sovražim,
tak bil je ukaz;
vsak čas prav gotovo
napadejo nas!
Trepetal sem pred njimi,
preplašen otrok,
in hkrati sprejel, da
nad mano bdi bog!«**

V slovitem propagandnem filmčku *Skloni se in pokrij* (*Duck and Cover*, 1951) je animirani lik, želvak Bert (*Bert the Turtle*), otroke učil, kako naj se zaščitijo pred atomsko bombo: sklonite se in pokrijte si glave! To je vse. In nič se ti ne zgodi! Atomska bomba odide. Kot bav-bav. Le odejo si potegneš čez glavo. Ko se zasveti atomska bomba, se moraš preleviti v

---

* Verze, označene z zvezdico, je prepesnil Matej Krajnc, objavljeni pa so v Dylanovi zbirki *Ni še mrak*, ki jo je leta 2014 izdala Mladinska knjiga.

želvaka – in otroci potem med vajami padajo po tleh. Kot pokošeni. S koles, traktorjev in stolov. Stiskajo se k tlom, obenem pa si z rokama pokrivajo glavo. Leta 1963 ni nihče več verjel, da jih lahko reši lekcija animiranega želvaka. Še najmanj Dylan, ki je zato ponudil svojo lekcijo – Masters of War.

Dylan, fant iz protiatomskega zaklonišča («shelter from the storm»), je že leto prej, v štiklu Talkin' John Birch Paranoid Blues, ki ga je hotel zapeti v TV-šovu Eda Sullivana, a mu niso pustili, tako da je nastop potem raje odpovedal, osmešil antikomuniste, predvsem tiste, ki jih je Robert Welch, sloviti proizvajalec sladkarij, zbral v John Birch Society, in ki so komuniste videli povsod. Dylanov alter ego je tako »paranoiden«, da se takoj včlani v John Birch Society in postane »pravi bircher«. »Pazite se, komunisti!« Komuniste išče povsod, »high an' low«: pod posteljo in stolom, za vrati, v odtočnem kanalu, straniščni školjki in dimniku. A jih ne najde. Vse bolj se znoji. Pa pogleda še v televizor. Celo službo pusti, da bi se lahko posvečal iskanju komijev. Preimenuje se v Sherlocka Holmesa. Na ameriški zastavi zagleda rdečo barvo! V knjižnici preišče vse knjige – 90% jih je treba sežgati! Preišče tudi vse ljudi, ki jih pozna – 98% jih je treba zapreti! Preostali so itak bircherji – kot on. Ameriški predsedniki Eisenhower, Lincoln, Jefferson in Roosevelt so bili komiji, ugotovi. Pravi Američan je le George Lincoln

Rockwell, ustanovitelj Ameriške nacistične stranke. »Zdaj se vsi strinjamo s Hitlerjem, pa četudi je pobil šest milijonov Judov. Nič hudega, če je bil fašist, vsaj ni bil komunist.« Na koncu sedi doma in preiskuje samega sebe, upajoč, da ne bo odkril česa sumljivega.

Dve leti kasneje, v štiklu *Motorpsycho Nightmare*, je logiko obrnil: tokrat spozna punco, ki po eni strani izgleda kot Tony Perkins, devičnik iz Hitchcockovega Psiha (*Psycho*, 1960), po drugi strani pa tako, kot da je stopila iz Fellinijevega filma *La Dolce Vita* (1960), toda ko ji pove, da mu je vseh Fidel Castro (in njegova brada), mu njen oče zagrozi, da ga bo ubil, če takoj ne izgine. Pri tem krikne:

»*You unpatriotic
Rotten doctor Commie rat.*«

V štiklu *Let Me Die in My Footsteps* (1962) je razbil bunkersko mentaliteto hladne vojne (»Naj umrem na zemlji, preden umrem pod zemljo«), v štiklu *A Hard Rain's A-Gonna Fall* (1962) vso tedanjo apokaliptiko (ja, »In ulil se bo, ulil se bo, ulil se bo, ulil se bo, ulil se bo težek dež«*), v štiklu *Oxford Town* (1963) razizem (»nihče v bar ga ne spusti, ker mož temne je polti«*), v štiklu *The Lonesome Death Of Hattie Carroll* (1964) belce, ki imajo zakon na svoji strani (belski bogataš, ki ubije črnsko kuhinjsko pomočnico, dobi le pol leta), v štiklu *Only A Pawn In Their Game* (1964) južnjaško politiko, ki belsko revščino ščuva proti

črncem (»Navsezadnje vam hudega ni, rojeni ste beli, ne črni, bodite veseli,« pravi politik, ki »na Jugu pridigo belim sirotam drži«*), v štiklu Playboys and Playgirls (1964), posnetem leto po štiklu Masters of War, pa je preklel vse skupaj, antikomunistične hujskače in rasiste, prodajalce protiatomskih zaklonišč, slavilce Jima Crowa in smeh drhali, ki se odpravljajo na linč.

*»You red baiters and race haters
Ain't a-gonna hang around here
Ain't a-gonna hang around here
Ain't a-gonna hang around here
You red baiters and race haters
Ain't a-gonna hang around here
Not now or no other time.«*

V štiklu Masters of War je sprofiliral gospodarje vojne – graditelje silnega orožja, letal smrti in bomb, ki pa se neprestano le skrivajo. Ničesar ne ustvarjajo, le uničujejo. S svetom se igrajo, kot da je igrača. Ljudem dajo v roke puške, potem pa se potuhnejo. Ljudem napnejo sprožilce, potem pa le čakajo in gledajo. In ko začnejo leteti krogle, zbežijo. Ko pa se število žrtev poveča, se zaprejo v svoje palače. Nenehno le lažejo in varajo in ljudi prepričujejo, da je mogoče vojno dobiti. Toda ko ljudje vidijo mlado kri, ki teče v blato, se bojijo rojevati otroke. Gospodarji vojne niso »vredni niti pljunka v oko«*, kaj šele krvi, ki jim teče v žilah. Tega, kar počnejo, jim ne bi

odpustil niti Jezus. Še huje: ni denarja, s katerim bi si lahko kupili odpustek. In ni denarja, s katerim bi si lahko rešili dušo. Pa s temi vojnami izredno dobro zaslužijo.

Dylan vidi skozi njih – skozi maske in možgane vojaško-industrijskega kompleksa, pred katerim je svaril že ameriški predsednik Dwight D. Eisenhower, ko je leta 1960 zapuščal Belo hišo. In ne pozabite: Eisenhower je bil general, zmagovalec II. svetovne vojne! Če bi Dylan na podelitvi Nobelove nagrade zapel Masters of War, bi zagotovo pritegnil pozornost, zdramil ljudi in užalil gospodarje vojne, ki še vedno širijo shock & awe. Kajti tudi zadnja kitica tega štikla je popolni shock & awe. To je bila leta 1963 – in to je še vedno.

*»And I hope that you die
And your death'll come soon
I will follow your casket
In the pale afternoon
And I'll watch while you're lowered
Down to your deathbed
And I'll stand o'er your grave
'Til I'm sure that you're dead.«*

Ali v prepesnitvi Mateja Krajnca:

*»Upam, da kmalu
hudič vas bo vzel!
V popoldnevu prstenem
za vašo krsto bom šel.
Obstal bom ob jami,*

*v vaše ostanke zazrt,
dokler mi ne bo jasno,
da vas res vzela je smrt.«**

Štikel Masters of War je presegel pričakovanja protivojne, mirovniške publike, ki se običajno utaplja le v kvazihumanističnem moraliziranju ter formalnem pozivanju k miru, sreči in ljubezni – podobno kot misice na lepotnih tekmovanjih, ki jih prireja Donald Trump. Prav ta nepredvideni, šokantni presežek – »In upam, da boste umrli. In vaša smrt pride kmalu,« kot se dejansko glasita prva verza zadnje kitice – je štikel Masters of War prelevil v umetnino. V umetnino z začetkom, jedrom in koncem. In to kakšnim! Leta 1963! Ne, Masters of War ni le pop štikel – pop štikli nimajo koncev, temveč le refrene. Masters of War nima refrena. In Dylan ga je zapel tako, kot da je to fakt. Kot da je to največja pesem. In da se ji ne more upreti. Umetnost je vedno najboljša tik pred vojno.

Štikel Masters of War je posnel v letu, ko je posnel tudi štikel With God on Our Side, v katerem je sarkastično opozoril, da imajo Američani v vseh tistih svojih »patriotskih« vojnah Boga na svoji strani le toliko, kot ga je imel na svoji strani Juda Iškarijot, in štikel Talkin' World War III Blues, v katerem je sanjal, da se po atomski detonaciji zbudi sam v mestu, odkoraka do prodajalne avtomobilov, vzame kadilaka (»Dober avto za vožnjo po vojni«),

prižge radio, s katerega doni štikel Tell Your Ma, Tell Your Pa Our Love's A-gonna Grow Ooh-wah, Ooh-wah, in se odpelje:

»I'll let you be in my dreams if I can be in yours.«

Masters of War, protivojni štikel, ki je napovedal vojno gospodarjem vojne in vojnim dobičkarjem, ni bil za nežne. Pela ga je tudi Joan Baez, a zadnje kitice ni zmogla – nikoli. Vedno ga je pela brez zadnje kitice. Ni se mogla pripraviti, da bi rekla: »In upam, da boste umrli.« Temu, ki pustoši svet, ne moreš reči: Upam, da boš umrl! Temu, o katerem poješ, ne moreš želeti smrti! To je bilo proti njeni humanistični veri. In očitno tudi proti veri Judy Collins, ki je Masters of War prav tako pela brez zadnje kitice. Iskreno rečeno: vera, ki ne prenese zadnje kitice štikla Masters of War, ni vera. A po drugi strani: če bi hoteli res slišati, kako strašno zvenijo ti verzi, bi jih morala zapeti Joan Baez.

Bob Dylan je šel dlje kot drugi, celo do konca, pa četudi le zato, da bi videl, kako daleč je to, in da bi lahko rekel, da je bil tam. V štiklu Masters of War si ni več le hamletovsko zastavljal vprašanj, tako kot recimo v štiklu Blowin' in the Wind, ki ga je leto prej postavil na zemljevid folka, protestništva in profetstva (»Koliko cest naj prehodi mož peš, da res se v moža naredi? In koliko morij grlica preleti, preden v pesku zaspi? In preden nekdo utiša topovsko cev, kolikokrat naj zagrmi?«*),

temveč je nastopil kot Macbeth, ki ve odgovor. Odgovora ni prepustil vetru in refrenu (»Odgovor, prijatelj moj, veter pozna, odgovor sam veter pozna«*). A po drugi strani: od človeka, ki je zastavljal tako profetska vprašanja, so pričakovali tudi odgovor. Kdor pozna takšna vprašanja, pozna tudi odgovor. In Dylan jim je dal odgovor: Upam, da boste umrli!

Leto kasneje je v intervjuju za revijo Life rekel: »Jaz sem to, kar so moje besede.«

A tudi senatorjem in kongresnikom, marionetam vojaško-industrijskega kompleksa, očetom in mamam, ki jih volijo, piscem in kritikom, ki jim ga vlečejo, je dal tedaj – v štiklu *The Times They Are a-Changin'* (1963) – jasno vedeti, da so bojne linije začrtane, da je urok sprožen, da se stene tresejo, da šipe pokajo, da se stare poti hitro starajo, da red hitro ble-di, da vode vstajajo in da naj vsi skupaj raje začnejo plavati ter se umaknejo novemu, kajti svojih otrok ne obvladujejo več. Časi se spreminjajo. To je bil poziv k revoluciji. Takšne priložnosti ne bo več.

Star je bil 22 let.

Na sceno je stopil poet, ki ve svoj dolg.

Pel je zgodovini.

Le kako se ne bi počutil kot Rimbaud? Ne, kot Rimbaud, Verlaine, Baudelaire in Poe, zrolani v eno. How does it feel?

Štikel Blowin' in the Wind dobro poznate. Na izust. Slišali ste ga milijonkrat. In le malo manjkrat ste ga poslušali v živo ali pa celo peli. Magari po sili. Kamor ste šli, ga je nekdo intoniral. Čim so se nekje znašli vsaj trije ljudje, ponavadi mlajši, so v hipu začutili silno potrebo, da pojejo o beli golobici (magari grlici), topovih, svobodi in vetru. Kitara. Trije akordi. Tri kitice. Štiriindvajset verzov. Devet vprašanj. Odgovor pa vedno isti: Blowin' in the Wind.

Namesto da bi mularija, zbrana v kaki hosti ali na žuru, seksala, je pela Blowin' in the Wind. Ta štikel je imel prednost pred vsem. Tudi pred seksom. Kdor ga je pel, se je čutil pomembnega. Poduhovljenega. In izbranega. Naravnost poklicanega. Vzvišenega. Zdelo se

mu je, da je nad svetom. Da protestira. Da polemizira. Da mu ni vseeno. Da ve nekaj več. Da ima stališče. Da ni le oportunist. Da je nad svojim očetom. Štikel Blowin' in the Wind je iz pubertetnikov, zbranih ob tabornem ognju, naredil filozofe. Jadikovali so. Vzneseno, slovesno, ganljivo: patetično. Ogenjček je gorel, zborček je žuborel, pevec, s kitaro v ročici kakopak, pa se je skušal z glaskom dotakniti neba, medtem ko mu je v grmu bejbo dajal dol kak tip brez posluha. Vedno se je našel kdo, ki ni štekal. No, tisti, ki so peli, so imeli občutek, da štekajo. Jezni smo!

Ne da je bilo kaj drugače med profiji. Priredbe štikla Blowin' in the Wind so namreč kar deževale. Vsak pevec ga je imel na repertoarju. Vsak pevec je skušal z njim povedati nekaj več. Ko je hotel svoji publiki, magari na terasi drugorazrednega hotela, poslati sporočilo, je začel: »How many roads must a man walk down ...« V katerikoli verziji – rock, pop, country, gospel, kabaret, soul, blues, jazz. In v kateremkoli jeziku. Francoskem: Dans le souffle du vent. Nemškem: Die Antwort weisst ganz allein der Wind. Slovenskem: Odgovor pa v vetru je ostal. Kitajsko verzijo je pel Wu Xiaolin. A ta štikel so peli itak vsi. Joan Baez, Marianne Faithfull, Neil Young, Stevie Wonder, Mahalia Jackson, Etta James, Bobby Darin, Judy Collins in Sam Cooke. Pa Trini Lopez, Supremes, Hollies, Four Seasons, Lena Horne, Bill Medley, Odetta, Bonnie Raitt, Cliff

Richard, Pete Seeger, Bobby Vinton in Dionne Warwick. Pela sta jo Elvis Presley in Bruce Springsteen. Pela jo je Marlene Dietrich. In celo kičasti, konformistični bubblegum bendi à la James Last, Les Humphries Singers in The New Seekers. Duke Ellington je ponudil instrumentalno verzijo. Ni bil edini.

Mnogi, mnogi, mnogi so šli za vetrom, misleč, da gredo proti njemu. In če mislite, da so bile profesionalne interpretacije tega štikla kaj manj patetične, vznesene, slovesne, ganljive in misijonarske od amaterskih, se motite: profiji so jo drug za drugim rezali himnično. Filozofsko. Polemično. Več kot le polemično. To, kar so ponujali, je bilo razodetje. Dišali so po poslednji sodbi. Nekateri bolj, drugi manj. Toda vsi so skušali štiklu vdahnuti apokaliptični pečat.

V verzih tega štikla so videli odmeve vietnamske vojne, protivojnega trušča, študentskega revolta, boja za državljske pravice, medrasnega prepada, protivladnega razpoloženja, kontrakulture, nonkonformizma in atentata na status quo: z leti ni več nihče dvomil, da je štikel Blowin' in the Wind himna letu 1968. Zdaj pa se, magari le retorično, vprašajte: kdaj ga je Bob Dylan napisal?

1. Leta 1968, ko je revolt dosegel vrelišče.
2. Leta 1965, ko je revolt dobil vso potrebno osnovo.

3. Leta 1962, ko revolta še ni prerokoval niti Nostradamus.

Ste uganili ali veste, da ga je napisal leta 1962? Menda 16. aprila 1962. V newyorškem Greenwich Villagu.

Ste uganili ali veste, da je melodijo naslonil na spiritual No More Auction Block for Me in da mu je pri besedilu asistiral David Blue? Neki profesor je sicer trdil, da je Dylan štikel sunil njegovemu študentu, Lorry Wyattu, in da je bil izvirni štikel naslovljen Freedom Is Blowing in the Wind, toda sam Wyatt je potem po mnogih letih – leta 1974 – vendarle priznal, da tega štikla sploh nikoli ni bilo.

Ste uganili ali veste, da je ta štikel postal v trenutku tako srhljivo popularen, da ga sam Dylan najprej sploh ni hotel vključiti na svoj drugi album, *The Freewheelin' Bob Dylan* (1963)? Dylan je bil tako zelo skeptičen, da ga sploh ni prvi niti pel niti prvi posnel, ampak ga je njegov menedžer Albert Grossman prepustil folk triu Peter, Paul and Mary. Čez noč je postal masivni hit. Ljudje so kupili milijon plošč. Dylan ga je potem vendarle vključil na svoj album.

Potreboval je profil. Pesem *Blowin' in the Wind* mu ga je dala. V hipu. Leto kasneje je bilo na trgu že več kot 60 priredb. Pesem je rasla in pridobivala na legendi. In patosu. Pomenila je več, kot je rekla. Pomenila je onstran tega, kar je rekla.

Če rečemo, da je Dylan štikel Blowin' in the Wind napisal leta 1962, pomeni, da ga je napisal, še preden se je vietnamska vojna sploh začela. Še preden je bil napisan prvi slogan protivojnega gibanja. Še preden so študentje začutili potrebo po revoltu. Še preden so se začele protivladne demonstracije. Še preden si je kdo zaželel kontrakulture in nonkonformizma. Še preden so kot žrtve atentatov padli prvi ameriški predsedniki, prvi črnski voditelji, prvi borci za državljanske pravice ter prvi hipiji in protestniki. Še preden se je privrtelo leto 1968.

Kaj to pomeni, veste: šestdeseta je videl, še preden so se zgodila. Šestdeseta so se mu v glavi zavrtela, še preden jih je sploh kdo omenil. Leto 1968 je doživel leta 1962. Če poslušate njegovo verzijo štikla Blowin' in the Wind, tisto z albuma The Freewheelin' Bob Dylan, lahko namreč na svoje veliko presenečenje ugotovite, da v njegovi interpretaciji ni nobene patetike, nobene himničnosti, nobene zanesenosti, nobene pretencioznosti. Nobenega afekta. Ravno nasprotno: njegov glas je malone brezizrazen in suhoparen, lakoničen, celo malodušen in distanciran. Odklopljen. Naravnost faktičen. Niti malo vzvišen. Niti malo zanesen. Niti malo pridigarški.

Ne, to niso litanije. Glas, kitara, orglice: solo. Zdi se, da je nezainteresiran. Kot da je že vse mimo. Kot da je vse to že videl. Ne morete ga

presenetiti. Kot da je bomba že padla. V šestdesetih letih je imel človek itak le dve možnosti. Da umre hitre smrti – od atomske bombe. Ali pa da umre počasne smrti – od utapljanja v konformizmu.

Ko poslušate Dylana, slišite človeka, ki skuša le objektivno poročati o tem, kar se je že zgodilo. Slišati je kot starec, ki se ozira nazaj – na prehojeno pot, svoje življenje, vojne, laži, solze in veter. Vse to je že preteklost. Tudi sam čas je zanj le preteklost. Kot da ima vso svojo prihodnost že za sabo.

Kar je rekel, se je od šestdesetih odbilo v zrak. Zdelo se je, kot da si šestdeseta sprti izmišlja. Kot da prihajajo iz njegovih štiklov. Bil je starejši od sebe. Moral se je delati starejšega, kot je bil, če je hotel, da bo folk njegovemu folku verjel. Ni se mu bilo treba bati, da ga ne bodo vzeli zares. Bil je starejši od pesmi, ki jo je napisal. »A saj bil starejši sem takrat, zdaj sem precej bolj mlad,«* pravi v štiklu *My Back Pages* (1964).

Star je bil šele 21 let.

Štikla *Masters of War* – podobno kot štikla *Blowin' in the Wind* – po letu 1964 ni več izvajal, ker se je hitro naveličal tega, da ga imajo vsi le za protestnega pevca, in ker protestne pesmi, kot namiguje v štiklu *My Back Pages*, lažejo, »da svet je zgolj črn in bel.«* Ponovno ga je začel izvajati šele ob koncu sedemdesetih

let, ker je na koncertih, ki jih je imel tedaj po sto na leto, potreboval dobra mašila, ker je njegova publika najbolj uživala prav v črno-belih slikah sveta in ker je pri publiku z njim vedno znova ustvaril občutek, da je še vedno tisti dobri, stari, pravi Dylan in da je še vedno v stiku s tistim, kar ga je postavilo tja, kjer je, kot je rekel, ko je kasneje pojasnil pravi smisel himničnega štikla *Forever Young* (1973).

Toda ko so se spet začele ameriške vojne, je spet kontriral s štiklom *Masters of War*. Leta 1991, ko je ameriška vojska ravno napadla Irak, so mu v Los Angelesu podelili Grammyja – in zapel je *Masters of War*. Ko je štiri leta kasneje obiskal Hirošimo, ki so jo Američani – »z Bogom na svoji strani« – leta 1945 prelevili v postapokaliptični inferno, je zapel *Masters of War*. Ko je začel George W. Bush ob koncu leta 2002 najavljati napad na Irak, je v Madison Square Gardnu zapel *Masters of War*. In leta 2004, ko so Američani že zgazili Irak (in ko je bilo že tudi jasno, da Bog ni na njihovi strani), je v Wisconsinu – na dan predsedniških volitev – zapel *Masters of War*. Z zadnjo kitico vred. Kot vedno.

Ja, upal je, da bodo umrli. In ja, stal bo nad njihovim grobom, dokler ne bo prepričan, da so res mrtvi. A to še ni vse. Z Rogerjem McGuinnom, članom benda Byrds, je napisal štikel *Ballad of Easy Rider*, s katerim se konča film *Goli v sedlu* (*Easy Rider*, 1969, Dennis